

ALİ AYTEN
M. ENES VURAL

AH BU GENÇLER

Günümüz Gençliğinde Dinî Kimliğin Görünümleri

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2023

Sertifika no: 49821

İz Yayıncılık: 1365

İnceleme Araştırma Dizisi: 473

ISBN: 978-605-326-789-8

1.baskı, İstanbul 2023

Oruçreis Mahallesi, Tekstilkent Caddesi

Koza Plaza B Blok No: 12 Kat: 15/151 Esenler / İstanbul

Telefon: (212) 5207210

www.iz.com.tr

E-posta: bilgi@iz.com.tr

Editör: Selahattin Bayraktar

Kapak Tasarımı: Emir Tali

Sayfa Tasarımı: Medine Efe

Basıldığı yer: Mega Basım Yayın San. Tic. A.Ş. (Sertifika No: 44452)

Cihangir Mahallesi Güvercin Caddesi No: 3/1 Baha İş Merkezi

A Blok 34310 Haramidere, İstanbul Türkiye

AH BU GENÇLER

*Günümüz Gençliğinde
Dinî Kimliğin Görünümleri*

ALİ AYTEN
M. ENES VURAL

iz

Ali Ayten; 1979'da Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Derbent'te tamamladı. 2002 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2003'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2004'te "Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi" başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını bitirdi. 2009'da "Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü" başlıklı doktora çalışmasına tamamladı. 2008-2009 öğretim yılında Irbid (Urdu), Yermük Üniversitesi'nde ve 2010-2011 öğretim yılında Londra Üniversitesi'nde araştırmacı olarak bulundu. 2012 yılında Doçent, 2017 yılında Profesör oldu. Halen M. Ü. İlahiyat Fakültesi "Din Psikolojisi" bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Eserleri: *Psikoloji ve Din, Din Psikolojisi, Empati ve Din, Tanrı'ya Sığınmak, Erdeme Dönüş, Popüler Dindarlık, Mutluluğun Peşinde, Sufi Psikolojisine Giriş, Din ve Sağlık, Psychology and Islam, Doğa Bize Emanet.*

Muhammet Enes Vural; 2013 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2016 yılında "Yetişkinlerde Alçakgönüllülük, Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2017 yılında başladığı doktora eğitimini 2021 yılında "Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması" başlıklı doktora teziyle bitirdi. 2015 yılından itibaren araştırma görevlisi olarak çalıştığı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalına 2022 yılında doktor öğretim üyesi olarak atandı. Yazarın alanıyla ilgili kitap, kitap bölümü, makale, çeviri, ulusal ve uluslararası sempozyum bildirisi gibi çok sayıda yayını bulunmaktadır.

İçindekiler

Söz Başı	7
Bugünün Gençleri Kimler?	11

BİRİNCİ BÖLÜM:

GENÇLERİN KİMLİK KAZANIMINDA

DİNİN ROLÜ NEDİR?	19
Kimlik Neden ve Ne kadar Önemlidir?.....	21
Kimlik Deyince Ne Anlıyoruz?.....	24
Kimlikle İlişkili Kavramlar Nelerdir?	28
Kimlik Gelişimi Nasıl Açıklanır?.....	32
Kimlik Kazanımı Ne Anlam Taşır?.....	37
Kimlik Kazanımında Dinî Unsurların Rolü.....	41
Dinî Kimlikle Ne Kastediliyor?	45
Dinî Kimliği Nasıl Ölçeriz?.....	49
Gençlerin Güncel Dinî Kimlik Analizi.....	50
Gencin Dinî Kimlik Kazanım Süreci?.....	53
Gençler Dinî Kimlik Kazanımında	
Kimlerden Etkilenir	56
Anlam Kaynağı Olarak Dinî Kimlik.....	61
Dinî Kimlik Kazanım Sürecinin Parçası Olarak	
Din Değiştirme	63
Kimlik Olarak Din ve Dindarlık.....	66
Yeni İnançsal Kimlik Formları: Deizm, Ateizm,	
Maneviyatçılık.....	71

İdeal Dinî Kimliğin Özellikleri.....	76
Dinî Kimlik Kazanım Mekânı Olarak Okullar.....	79

İKİNCİ BÖLÜM:

GENÇLER DİNİ HANGİ DÜZEYDE YAŞIYOR?	83
Dindarlık Dediğimizde Ne Kastediyoruz?.....	85
Gençler Dini Ne Kadar Yaşıyor?.....	86
Önemli Karar Anlarında Dinin Rolü Nedir?.....	90
Giyim Kuşamda Dinî İlkeler Ne Kadar Etkilidir?.....	98
Yeme İçme Konusunda Dinî Kuralların Geçerliliği Nedir?.....	104
Kiminle Arkadaşlık Kurulacağı Konusunda Dinî İnancın Rolü Nedir?.....	109
Sosyal Etkinliklere Katılım Konusunda Dinin Rolü Nedir?.....	113
Gençlerin Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Nasıldır?.....	119
Gençler Hangi Sıklıkta Dua Etmektedir?.....	127
Gençlerin Kur'an-ı Kerim Okuma Sıklığı Nedir?.....	133
Sonuç Yerine	139
Kaynakça	143

Söz Başı

Sosyal, iktisadi, kültürel, teknolojik ve siyasi yönden hızlı dönüşümlerin yaşandığı günümüzde birey, dinî inanç açısından hayatının her döneminde farklılıklar ve değişimler yaşayabilir. Yaşadıklarına eğitimle ve kültürel ortamda edindiği kazanımlar çerçevesinde bir tepki geliştirir ve uyum sağlamaya çalışır. Ancak dinî inanç ve kimlik açısından en önemli farklılıkların yaşandığı ve önemli kararların alındığı dönem şüphesiz gençlik dönemidir. Bu kitapta günümüz gençliğinin inanç dünyası ve dinî kimliklerine dair bir fotoğraf çekilmektedir. Bu doğrultuda kitapta, ilgili teoriler ve sahadan elde edilen araştırma bulgularının ışığında, gençlerin kimlik gelişimi ve dinin bu noktadaki rolü üzerine ilgili alan yazına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Dolayısıyla örnekleme ergenlerden oluşan, dindarlık ve kimlik meselelerine odaklandığımız bu çalışma, anket metoduyla yürütülen nicel bir araştırmadır. Araştırmamıza Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan ve lise düzeyinde öğrenim gören 2128 genç katılmıştır. Veriler, 2020 yılının Ekim-Aralık ayları arasında toplanmıştır. Katılımcılar, lisenin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf kademelerinde ve Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, İmam-Hatip Lisesi (Proje İHL, Fen ve Sosyal Bilimler İHL), Mesleki ve Teknik Lise, Sosyal Bilimler Lisesi vb. çeşitli lise türlerinde eğitim hayatlarına devam eden bireylerdir. Çalışmamız bir saha araştırması olsa da koronavirüs salgını kısıtlamalarının da etkisiyle veriler çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Elde

edilen veriler daha sonra bilgisayar destekli programlar yardımıyla analiz edilmiştir.

Elinizdeki bu kitap iki ana bölüm, giriş ve sonuçtan oluşmuştur. Giriş ve ikinci bölüm M. E. Vural, ikinci bölüm ve sonuç kısmı A. Ayten tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca yazarlar olarak tüm metni okuyarak bütün bölümlere katkı ve ilaveler yaptık. Girişte günümüzün gençlerini nesil çalışmaları bağlamında tanımaya çalıştık. Kitabın birinci bölümünde kimlik meselesini sosyal-psikolojik bir pencereden ele almayı çalıştık. Kimlikle alakalı kavramsal açıklamalardan sonra kimlik kazanımı ve kimlik gelişimiyle alakalı literatürde öne çıkan çeşitli kimlik teorilerine odaklandık. Ardından kimlik kazanımında dinin önemi ve dinî kimlik meselelerini inceledik. Bunların yanı sıra kimlik meselesinin daha net anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünerek dinî kimlik kazanım sürecindeki bazı etkenlere ve kimlikle alakalı bazı başlıklara yer verdik (anne-baba tutumları, rol modeller, okullar, sağlık, göçmenlik vs.). Özellikle ülkemizde ve farklı ülkelerde yapılan güncel araştırmalara da değinmeye gayret ettik. Tüm bu başlıklar işlenirken odak noktamız çoğunlukla gençler oldu.

İkinci bölümü ise dindarlık bahsine ayırdık. Bu bölümde öncelikle son yirmi yılda farklı kişi ve kurumlarca gençlik üzerinde yapılan çalışmalardan ve mevcut araştırma bulgularımızdan hareketle gençlerin dinî inanış ve yaşantılarını ele aldık. Ardından, araştırmada kullandığımız dindarlık ölçeğinin her bir maddesini birer problematik addedip, gençlerin dindarlık anlayışlarını ve tutumlarını 9 başlık üzerinden tartıştık. Bu bağlamda gençlerin karar verme süreçlerinde, arkadaş seçimlerinde, sosyal aktivitelere katılımında, giyinme ve yeme-içme davranışlarında dinî inançlarının etkisini ve namaz, dua, oruç, Kur'an okuma gibi bazı ibadetlerdeki genel durumunu aktardık. Bulgularımızı ulusal ve uluslararası ölçekte yürütülen diğer geniş çaplı araştırma bulgularıyla karşılaştırdık ve bunları çeşitli görseller eşliğinde sunduk.

Araştırma bulguları ve nesnel veriler, insan söz konusu olduğunda bize bazı şeyler hakkında fikir verse de her şeyi söylemez. Bu durum, sosyal bilimlerde çok çeşitli açılardan ele alınan, uzun yıllardır araştırmalara konu edilen bireyin kimliği söz konusu olduğunda da böyledir. Hakikat ise orada, gerçek yaşamda, şahsî öyküde, ayrıntıdadır. Nermi Uygur (1998: 76-77)'un “*Yaşama Felsefesi*” adlı eserindeki kimlikle alakalı şu sözleri, kitap boyunca okuyucu tarafından hatırdta tutulması gereken bir ilke olabilir: “*Asıl kimlik, öznel kimlik: dışsal (ya da gözlenen) olaylar kadar, içsel (ya da içten yaşanan) ‘olaylar’ –anlatılmaz düşler, akılötesi düşler, tuhaf özelemler, belirsiz ürküler, amaçsız beklemler, hiç açığa çıkmayan sevgiler, kimselere söylenmeyen burukluklar, diplere bastırılmış öfkeler, derin mutluluklar, gelip geçici sevinçler, - işte böylesine olayların kurup döşediği bitmemiş bir yapıdır*”.

Kitabın muhtevasını oluşturan araştırmanın tasarlanmasında, yazım aşmasında ve bulguların yorumlanması aşamasında fikirleriyle pek çok meslektaşımız kitabın zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Araştırmanın planlanması ve tasarımında, verilerin toplanması ve yazım sürecinde fikirlerinden istifade ettiğimiz ve cömert yardımlarını gördüğümüz Prof. Dr. Nurullah Altaş'a müteşekkirimiz. Ayrıca kitabın isimlendirilmesi, içeriğinin yapılandırılması ve zenginleştirilmesi açısından görüşleriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Ali Köse, Prof. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Prof. Kemal Ataman ve Doç. Dr. Sevde Düzgüner'e teşekkür ediyoruz. Tüm çalışmalarımızda olduğu gibi bu eserde de bizlere destek olan ailelerimize de şükranlarımızı sunuyoruz. Eserin genelde din psikolojisi özelde din ve kimlik ilişkisiyle ilgili çalışmalara katkıda bulunması temennisiyle...

Ali Ayten

Muhammet Enes Vural

Üsküdar-2023

Bugünün Gençleri Kimler?

Değişim, doğum ve ölüm arasında ömür süren insan için kaçınılmaz bir süreçtir. Zaman zaman bir sene önceki düşüncelerimizi, giyim kuşamımızı, hatta alışkanlıklarımızı beğenmediğimiz olmuştur. Bir zamanlar bizim için hayati öneme sahip olduğunu düşündüğümüz şeylerin, belirli zaman içerisinde aslında çok da önemli olmadığı gerçeğiyle yüzleşmişizdir. Dün çok kızıp sinirlendiğimiz bir olaya verdiğimiz o tepkinin bugün bize gülünç gelmesini tecrübe etmişizdir. Bu basit gözlemler bile, insana dair önemli bir gerçekliğe işaret eder: İnsan yaşamı bilişsel, duygusal, davranışsal açılardan daima değişim ve dönüşüme tabidir. Bununla birlikte insan hemen her durum ve şarta uyum sağlayabilme kabiliyetine sahiptir. Diğer türlü hayattaki her gelişme, yer değiştirme ve hareket insan için ıstırap olurdu. Dolayısıyla insanın, değişim ve dönüşüm açısından varoluşsal bir yükümlülükle ve kapasiteyle dünyaya geldiği söylenebilir. Hatta genel geçer bir ifadeyle dile getirecek olursak; insan yaşar, değişir, uyum sağlar ve ölür.

İnsanoğlu kadar çağlar da değişir. Her dönem kendi ruhuyla gelmekte, insan da o dönemin ruhuyla (zeitgeist) var olmakta ya da yaşamak zorunda kalmaktadır. Büyüklerimizin, gençlik yıllarına atıf yaparak şimdiki zamandan hayıflanıldığına çok tanıklık etmişizdir. “Nerede o eski günler!” şeklindeki bu tarz söylenmeler geçmişe duyulan derin özlemin

nostaljik bir dışavurumudur aslında. Bu serzeniş, geri dönüşün, daha doğru bir ifadeyle geri dönemeyişin acısıdır aynı zamanda. Fakat içinde yaşanılan zaman, çocukluk yıllarının geçtiği dönemden siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan ne derece farklı olursa olsun zaman geçip gitmekle, insan da sürece ayak uydurmakla mükelleftir. Barbara Cassin (s. 95), *Nostalji* adlı eserinde, Günther Anders'den değişimin hakkını veren şu cümleleri nakleder: “Bizi öfkeliendiren değişen şey değil, aynı kalan şeydir”.

Akıp giden zaman ve ona tabi olan insanın değişimi ve nesiller arası farklılıklar son yıllarda sosyal bilimcilerin üzerinde çalıştığı önemli konulardandır. Aslında hakikat insanlık tarihi kadar eskidir. Sümerlere tarihlendirilen çivi yazılı tablette, bir babanın oğlundan hayıflanması, oğlunun önceki kuşakları örnek alması gerektiği, bolluk ve bereket içinde yüzmesine rağmen insani niteliklere önem vermemesi ve ona yaptığı nasihatler uzunca bir yer işgal eder (Yıldırımşal, 2013). Antik çağ düşünürlerinin, zamane gençlerinin lüks ve bolluk içinde olmasına rağmen kanaatsiz bir biçimde yaşadıklarından, adab-ı muaşeret kurallarına riayet etmediklerinden, ailelerine ve öğretmenlerine kötü davrandıklarından yakındıkları rivayet edilir (Freeman & Rendall, 1908). Bu kadim hakikatin izinde “Değişen zaman (çağ/dönem) mı yoksa insan mı?” sorusunun peşine düşen araştırmacılar, özellikle yoğun değişim ve dönüşümlere sahne olan geçtiğimiz 100 yıl içerisinde ayrı zamanlarda doğan kişilerin farklı özelliklere sahip olduklarını gözlemlemişlerdir. Sosyal bilimlerde “kuşak araştırmaları” başlığı altında ortaya çıkan bu araştırma alanı, görece yakın sayılabilecek zamana, 1990'lara dayanır (Howe & Strauss, 1992).

Kuşaklar üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar, kuşakları belli başlı dönemlere ayırır. Kuşak teorileri arasında ince ayırımlar olsa da dönemlendirme aşağı yukarı şöyle

şekillenmiştir (Erden Ayhün, 2013; Twenge, 2018): Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğan Sessiz Kuşak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğan Baby Boomers veya Bebek Patlaması Kuşağı, 1965-1979 yılları arasında doğan X Kuşağı, 1980-1999 yılları arasında doğan Y kuşağı, 2000-2020 yılları arasında doğan Z Kuşağıdır.

<u>Kuşaklar</u>	<u>Doğum Tarihi Kaç Yaşındalar (2022)</u>
Sessiz Kuşak	•1927-1945 77 - 95 yaş
Baby Boomer	•1946-1964 58 - 76 yaş
X	•1965-1979 43 - 57 yaş
Y	•1980-1999 23 - 42 yaş
Z	•2000-2022 1 - 22 yaş

Grafik-1: Kuşaklar ve Yaş Aralıkları

Konuya eğilen teorisyenler, zaman zaman farklı kuşak isimleri ve dönemler zikretmiştir. Örneğin X kuşağından sonra gelenler için milenyum kuşağı (DeVaney, 2015), Baby Boomer kuşağından sonra gelenler için Baby Buster (Roberts & Manolis, 2000), internetin yaygınlaşmasından sonra doğanlar için internet nesli (Twenge, 2018) veya dijital yerliler (Prensky, 2001) gibi. Bununla birlikte, aynı kentleşme, endüstrileşme, teknolojik ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahip olmadığı için farklı kültürlerdeki aynı kuşakların karakteristik özellikleri de toplumdan topluma değişkenlik gösterebilir. Ama burada önem arz eden ve ortak olan nokta şudur: zamanın ve insanın değişim ve dönüşümü. Kuran (2021), zamanın kuşakları, kuşakların da zamanı şekillendirdiğini; dolayısıyla yaşam ve zaman arasında birbirine bağlı bir ilişki olduğunu dile getirerek bu hakikate dikkat çeker.

Her insan, doğduğu zamanın siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal şartlarından etkilenir. Kuşak araştırmalarının önde gelen isimlerinden Strauss ve Howe (2009), kuşakların döngüsel bir biçimde ortaya çıktığını, Jung'tan ilhamla her dönemin bir arketipi olduğunu, o dönemin gerçekliklerine karşı özgün tavırlar takındıklarını ve bir sonraki dönemde oluşacak ortamın aslında bir önceki dönemde meydana gelen gelişmeler (sosyal, siyasi, savaş, ekonomik vb.) tarafından hazırlandığını dile getirir. Bu arketipler sırasıyla peygamberler (prophets), göçebeler (nomads), kahramanlar (heroes) ve sanatçılardır (artists). Kişilik açısından bakıldığında da bu kuşaklar aynı sırayla idealistler, tepkiseller, siviller ve uyumlular olarak sınıflandırılır. Ancak belirtildiği üzere, nesillere ilişkin (jenerasyonel) teoride bu sıra döngüsel, son kuşaktan sonra yine başa dönülür ve ilk kuşak gelir. Dolayısıyla her kuşak, belirli değer, düşünce ve davranış örüntüsüyle diğerlerinden ayırır. Söz gelimi gelenekseller olarak da adlandırılan sessiz kuşak, savaşa ve buhranlı yıllara tanıklık ettiği için güvenlik ihtiyacı ve tedbirlik bu kuşak için son derece ön planda olmuştur. Patlama nesli olarak adlandırılan baby boomers kuşağı ise yine bir dünya savaşına tanıklık eden ancak sonrasında yaşanan nüfus patlamasından dolayı bu adı almış ve belirli bir refaha, gelişime tanıklık eden kanaatkâr, idealist ve çalışkan özellikleriyle öne çıkmıştır. X kuşağı ise girişimci ve toplumsal yönleri ağır basan, amaç odaklı olmasıyla dikkat çekerken ardından gelen Y kuşağı, daha bireysel, teknolojik gelişmelere ve küreselleşmeye daha fazla maruz kalmış, yeni keşif ve tecrübelerle açık olmalarıyla karakterizedir (Adıgüzel, Batur, & Ekşili, 2014; Erden Ayhün, 2013).

Sosyal bilimcilerin zikrettiği son kuşak Z kuşağıdır. Bu kitabın uygulamalı kısmının başrolünü oluştururlar. Araştırmalar, Z kuşağının özgürlüğüne son derece düşkün, "network"-leri üzerinden uzaktan ilişki kurabilen ve bu yüzden daha az

sosyalleşme ihtiyacı duyan ve yetişkin hayatına daha ilgisiz gençlerden oluştuğunu göstermektedir (Twenge, 2018). Doğrudan teknolojinin içine doğdukları ve onunla büyüdüleri için “dijital yerliler” ve “ağ/internet nesli” (Prensky, 2001) olarak da adlandırılan bu kuşak, teknolojiyi ve yenilikleri de doğal olarak kolayca kavramakta, günlük yaşamda pek çok işini teknolojik araçlar üzerinden halletmeyi tercih etmektedir. Ayrıca diğer kuşaklara göre daha duygusal, daha anlamlı deneyim arayışında olan, görsellik algıları daha geniş, tek bir kimliği reddeden ve çoklu kimliklere sahip olan “küresel köyün kaygılı çocukları” olarak nitelendirilmektedir (Kuran, 2021: 36). Twenge (2018), çok sayıda boylamsal araştırma verisini karşılaştırdığı meşhur çalışmasında, “i-Nesli (i-Gen)” olarak adlandırdığı bu neslin daha yavaş gelişim gösterdiğini, kendini daha güvensiz hissettiğini ve daha az risk aldığını ifade eder. Bu nesil sanallığı ve yalnızlığı yan yana ilişkiye tercih eder. Evlilik ve çocuk gibi sorumlulukları daha ileriki yaşlara erteler. Daha önceki nesillere kıyasla i-nesli/z-kuşağı, tek bir kimliğe bağlanmak yerine birden fazla kimliğe ve çoğulcu anlayışa sahiptir.

Z kuşağı, gelişim dönemi açısından ergenlik yıllarına tekabül etmektedir. Ergenlik, fiziksel ve psiko-sosyal açıdan değişim ve dönüşümün en yoğun olduğu gelişim dönemlerinden biridir. Buluş döneminde başlayan vücut yapısındaki (boy, kilo, kas ve yağ oranı vb.) gelişimlerle ses tonundaki değişimler fizyolojik gelişime; kızlarda östrojen erkeklerde ise testosteron hormonunun artması da hormonal değişime örnek olarak verilebilir. Bu çağın sonunda ergenin dış görünüşü ve vücut koordinasyonu yetişkinlik düzeyine oldukça yakın görünüm arz eder. Psiko-sosyal açıdan ergenlik döneminin özelliklerine bakıldığında karmaşık ve inişli çıkışlı bir manzara karşımıza çıkar. Bu dönemde ergen, benlik ve kimliğini oluşturma/ayrıştırma gayreti içerisinde. Erik H. Erikson